

KİMLİK, ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KURAM YAPIMI VE 11 EYLÜL 2001 OLAYLARI

HAKAN ÖVÜNÇ ONGUR¹

ÖZET

Bu makalede, sosyal bilimler külliyatına son birkaç on yılda esaslı bir giriş yapmış 'kimlik', 'farklılık', 'kendi' ve 'öteki' kavramlarının, Uluslararası İlişkiler disiplininin başat kuramlarınca nasıl algılanmakta oldukları incelenecektir. 1990'lı yıllarla birlikte disiplinin içine düşmüş olduğu üst-anlatı boşluğu yalnızca kimlik meselelerince doldurulamayacak olsa da, bu meseleleri içselleştirmeyen geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarının, geçerliliklerini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya oldukları iddiasında bulunulacaktır. Bu iddiadan hareketle, kimlik temelli bir çerçevede anlaşılabilen olan 11 Eylül 2001 olayları, Uluslararası İlişkiler kuram-yapımı üzerindeki etkisi ve kimlik meselesine yaptığı vurgu bağlamında örnek olay olarak incelenecektir. Makalenin esas amacı, günümüz Uluslararası İlişkiler kuram-yapımının, geleneksel kuramları toptan yok saymak yerine, bu kuramları yeniden gözden geçirmek ve yapısökümüne uğratıldıklarında altlarından çıkan tek tip kimlikleri, önyargıları ve taraflılıkları ortaya çıkartmak amacı gütmeye olduğunu göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası İlişkiler, kuram-yapımı, 11 Eylül, kimlik, öteki.

IDENTITY, THEORY-MAKING IN INTERNATIONAL RELATIONS AND THE EVENTS OF SEPTEMBER 11, 2001

ABSTRACT

This article attempts to analyze how the conceptualizations of 'identity', 'difference', 'self' and 'other' that have gained a recent popularity in mainstream social sciences in the last decades have been understood by leading International Relations theories. Although the meta-theoretical gap in International Relations studies that had been realized after the end of Cold War cannot be completely fulfilled by these conceptualizations, it will be suggested that no valid International Relations theory can be developed and maintained without internalizing the identity matters as their initial assumptions. Concordantly, the particular events of September 11, 2001 that might be analyzed within the framework of identity will be brought to the fore for how identity matters should affect the International Relations theory-making. The ultimate purpose of this study is to demonstrate that what is needed today in the study of International Relations is not to demolish its conventional theories altogether, but is rather to show the necessity of their re-evaluation for their stereotypical identity perceptions, prejudice and bias, which break out clearly once they are deconstructed.

Key Words: International Relations, theory-making, September 11, identity, other.

¹ Doktor Adayı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ANKARA

1. GİRİŞ

Zizek'in Lacan ile hemfikir olduğu 'öz kimliğin olasılıksızlığı' (Lacan'dan aktaran Zizek, 1997), 'kimlik' kavramının tanımlanması çabalarına da yansıtılabilir. Örneğin Kılıçbay'a göre kimlik kavramını kuramsallaştırma çabaları, içeriği ve sınırları bir kuramcıdan diğer kuramcıya göre ciddi anlamda değişiklik gösteren, bir 'zanaat' olarak kabul edilmelidir (2007: 161). Buna rağmen, sosyal bilimlerde kimlik sorunu, sıklıkla çekinilmeden kullanılmış, farklı alt-disiplinlerin ilgi alanlarından biri olmayı her daim başarabilmiştir. Uluslararası İlişkiler disiplininin, kimlik kavramını kuramsal yapılanmasına eklemesi ise ancak 1980'li yılların ikinci yarısına denk gelir. Hobsbawm'ın da belirttiği gibi, Uluslararası İlişkiler'ci bilim adamlarının kimlik politikaları ile ilgilenmeleri, Soğuk Savaş'ın beklenmedik sonu ile çakışır (2006: 778-786).

Bu makalede, kimlik kavramının Uluslararası İlişkiler kuram-yapımındaki yeri incelenecektir. Uluslararası İlişkiler kuramcılarının, kimliği, 'kendi' ve 'öteki' kavramları ile kaynaştırıp, kuram-yapımı ve yazımı içine nasıl dâhil ettikleri, makalenin esas sorunsalını oluşturacaktır. Özellikle Türkçe yazındaki kimlik-kuram ilişkisi analizinin eksikliği fark edilerek (Keyman, 2006 / a), başat Uluslararası İlişkiler kuramlarının kimlik algıları özetlenmeye ve bu noktada gelecekteki olası araştırmalara katkı sağlanmaya çalışılacaktır. Makalenin esas amacı, kimlik konusunun, 1990'lı yıllarla birlikte disiplinin içine düşmüş olduğu üst-anlatı boşluğunu tek başına doldurabileceği iddiasında bulunmaktan ziyade; kimlik meselesini varsayımlarında içselleştirmeyen Uluslararası İlişkiler kuramlarının, geçerliliklerini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya oldukları iddiasında bulunmaktır. Çalışma, bahsi geçen kavramların olası tanımları ile başlayacak; disiplinin başat bazı kuramlarının bu kavramları nasıl algılayıp, kullandıkları üzerinde evrilecek; 11 Eylül olayları gibi kimlik çerçevesinden değerlendirilebilecek bir örnek özelinde, kimlik temelli bir olgunun, bu algılayışlar üzerindeki kuramsal ve kavramsal etkisi ile örneklendirilecek ve son olarak da, kimlik kavramı ile Uluslararası İlişkiler'in bu - göreceli olarak yeni - 'evliliği' üzerine düşünceler ile makale sonuç bölümüne ulaşacaktır.

2. KAVRAMSAL ALTYAPI

Kimlik, üzerine yazılmış geniş bir literatüre sahip olsa da, tanımı konusunda tartışmalara yol açan bir kavramdır. Bu kavramı, kurucusu olduğu kişisel gelişim psikolojisi aracılığı ile sosyoloji yazına dahil eden Erikson'un (1956) ardından kimlik, "psikolojideki 'kendi'nin, ve psikoanalitik bir kavram olan 'Ben'in, sosyolojideki karşılığı" (Kohli, 2000: 115) haline gelmiştir. Kimlik ile farklılık kavramları da birbirleri ile yakın ilişki içindedirler. Connolly'ye göre, kimlik belirleme süreci, kendisince tanımlanan 'farklılığın paradoksu' içinde yer alır: birey, kendisini farklılaştıracak bir 'öteki' olmadan, kimlik sahibi olamaz; ve bulunduğu 'öteki' de bu süreç içerisinde, kendi varlığı için bir tehdit haline gelir (1995: 92-98). Kısacası, "her fark bir kimlik içerirken, her farklılık da bir kimlik belirlemeye ihtiyaç duyar" (Yurdusev, 2003: 75).

Bir toplumsal sorun olarak kimlik, modernitenin doğuşu ile ortaya çıkmıştır ve modernitenin içerdiği akılcılık, pozitivism, merkezîyetçilik, mutlak iradecilik ve elbette ulusallık gibi diğer tüm kavramlardan etkilenmiştir. Buna karşı, geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramları, kimlik tartışmalarına yer vermezler. “Belki de bu alandaki (en azından realist ve neorealist kuramın temsil ettiği başat biçimlerdeki) söylemi nitelendirmenin en iyi yolu bu söylemin kimlik ve farklılık konularını kuram, kanıt, rasyonellik, egemenlik ve yararlılık kategorileri içinde erittiğini söylemektir” (Connolly, 1995: 73).

Waltz her ne kadar Ashley veya Cox gibi yazarları “biz hala içinde yaşamaya çalışırken, onlar varolan dünyayı aşmaya çalışıyorlar” (1986: 338) şeklinde eleştiriyor olsa da; eleştirel ve postmodern yaklaşımlar, bahsi geçen ‘varolan’ bilgiyi normatif ve politik bir mesele olarak alıp, dünyayı bir başka bakış açısından algılamak ve açıklamak üzerine kuruludur (Shapiro, 1992: 2). Postmodernizmin yıkmaya çabaladığı güç-bilgi ekseninde kendisine açıklayıcı bir yer edinen kimlik kavramı, Hall’a (1996) göre, sosyal kuramda çoğunlukla üstü kapalı ve verili bir biçimde bahsedilegelen ‘aktör’ olgusunun kavramsal açıdan netleştirilmesine de yardımcı olabilir. Ne de olsa, “toplumsal ilişkilerin, toplumsal yapıların incelenmesi de, ilişkileri, toplumsal ortamı oluşturan aktörlerin, şu veya bu şekilde anlaşılmasını gerektirir” (Yalvaç, 2006: 144). Üstelik, Van Ham’ın bahsettiği, Uluslararası İlişkiler disiplininde Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan üst-anlatı açığı da, postmodern kuram tarafından, kimlik kavramının kuramda kendisine merkezi bir yer bulması halinde kapatılabilir (2001: 1). Toplumsal ya da uluslararası olayların aktörlerinin kimlikleri, içlerinde buldukları ‘iç-düzen’ ile karşılıklı bir etkileşim halindedirler: bu düzen öncelikle aktörlerin kimliklerini ve davranışlarını belirlerken, bir topluluğun davranışları ve fikirleri de, aktörlerinin kimliğinden aynı oranda etkilenir (Baaz, 2002: 212-215). Bu noktada, kimlik ile kastedilenin, esasen kolektif kimlik olduğunu ve bir topluluğun davranışları ile o grubun siyasal oryantasyonu/mobilizasyonu arasındaki ilişkiyi açıklamada kullanıldığını hatırlatmak faydalı olacaktır (Kohli, 2000: 117).

Makalenin bundan sonraki bölümünde, kimliği farklı biçimde algılayan (ya da başlarda onu yok sayan) bazı Uluslararası İlişkiler kuramlarından bahsedilecektir. Geleneksel kuramlar olarak adlandırılan, realizm, idealizm ve – bir dereceye kadar – neo-realizmin incelenmesi, disiplinin temelinde kimlik kavramına yapılmayan vurgunun nedenlerini sorgulamaya çalışırken; ardından gelen ve bilhassa devlet-dışı aktörlerin içsel/kimlik-sel özelliklerine vurgu yapan eleştirel ve inşacı kuramlar, disiplinin kimlik meselesine yer verme zorunluluğunu salık vermelerinden ötürü mercek altına alınacaktır. Eleştirel ve inşacı kuramları, uluslararası aktörler sorununu bir adım öteye götürüp, var olan bilgiyi bir kimlik meselesi olarak algılayan postmodern kuram analizi takip ederken; feminist ve post-sömürgeci kuramlar da, var olan bilgiyi aktaranın da, bilginin kendisi kadar kimlikli ve önemli olduğunu vurguladıklarından, bu makale içerisinde incelemeye alınacaktır. İncelenen kuramların literatürde genişçe tartışılmış olması ve bu makalenin özelinde kimlik meselesinin önceliği, bu kuramlar için yapılacak derinlemesine analizlerden

çok, kimlik ile aralarından var olan güçlü ya da zayıf bağların vurgulanmasını yeterli kılacaktır. Bu nedenle, kuramların tartışılmasında, genel geçer kabul gören kimi kuramsal betimlemelerden ve bu kuramların önde gelen bazı temsilcilerinden yapılan alıntılardan yararlanılacaktır.

3. KİMLİK KAVRAMININ ÖNDE GELEN ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARINDAKİ YERİ

3.1. Geleneksel Kuramlar

Uluslar-arası ilişkiler kavramı, açıkça ulus devletler arasında gerçekleşen, karşılıklı bir etkileşim süreci ile ilgilidir. Uluslararası İlişkiler disiplininin yirmi yüzyılın başlarında atılmaya başlanan temelleri de, dönemin ana aktörleri ulus devletleri anlamak ve onların sorunlarına çözüm getirmek için atılmış olup, devlet-dışı ve uluslararası aktörleri, toplumları ve bireyleri çoğunlukla dışlayan, realist ve/ya idealist bir literatür benimsemiştir (Eralp, 2006 / b). Sözü edilen devlet-dışı aktörler ve diğerleri, ancak 1970'li yılların politik ekonomi ve sosyoloji etkileşimli yazarları sayesinde, Uluslararası İlişkiler yazınına dahil olmuşlardır (Arı, 2006: 150-155). Analiz birimleri ile ilgili bu saptama gösterir ki, True'nun da değindiği gibi, Uluslararası İlişkiler çalışmaları, bu geleneksel kalıpları kırıp, "ancak son zamanlarda... savaşın nedenleri, çatışmalar, ticaret ve ekonominin küresel genişlemesi gibi konuların dışında, bireylere de atıfta bulunmaya başlamıştır" (2005: 213).

Geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramları, kimlik kavramını temel analiz nesnesi haline getirmek yerine, aktörlerin davranışlarının temellerini (normatif bir bakış açısından) dışlayıp, egemenlik, güç, fayda, savaş veya çatışma gibi disiplinin başat kavramlarını ön plana çıkartmışlardır. Bu durum bilhassa disiplinin kurucu kuramları realizm ve idealizm için geçerli olmuştur. Kimlik sorunsalını bu gizlenmiş ya da mesafeli davranılmış konumundan çıkartma, yapı-sökümüne uğratma görevi ise eleştirel ve postmodern kuramlarca üstlenilmiştir. Bahsi geçen yapı sökümünü detaylandırmak için, öncelikle merkezi kuramların kimlik kavramını, diğer kavramların içine nasıl gizlemiş olduklarını anlamak gerekir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonu ve onu izleyen birkaç on yıl sürecinde, Uluslararası İlişkiler disiplini, Amerikan, Britanyalı ve Kıta Avrupası'ndan yaklaşımlarla şekillenmiştir (Eralp, 2006 / a: 126-127). Hoffmann'a göre ise, realizm çerçevesinde şekillenen geleneksel Uluslararası İlişkiler, bir 'Amerikan sosyal bilimi'dir ve disiplinin üzerinde şekillendiği 'Büyük Tartışmalar' da, Amerikan sosyal bilimlerinin gelişimi ile paralel bir evrim geçirmişlerdir (1977). Sosyolojisini Amerikan bilimsel paradigmasından alan disiplin, yalnızca realist devlet-savaş önceliğinde değil, realizme en büyük rakip olarak ortaya çıkan liberalizmin Amerikan köklerinde veya 1970'li yıllarda ekonomi ve rasyonel tercih etkili, ağırlıklı Amerikan yazarların sürüklediği, neo-realizmin yükselişinde de, pozitivist, rasyonalist ve çıkar odaklı kökleri ile çelişmemiştir (Waeber, 1998). Buna göre, Ashley, geleneksel Uluslararası İlişkiler'in yarattığı öz kimliği, 'modern, bağımsız,

ve erkek' kategorilerini içerecek ve geri kalan karşıtlıkları dışlayacak şekilde oluşturulmuş olarak tanımlar; ve 'öteki' olan her şeyi de, bu sayılan öğelerin karşıtlarına yerleştirir (1989).

Keyman, bahsi geçen 'öteki' sorununun arkasında yatan iki farklı kültürel paradigmadan bahseder (1999). Geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramları, bu anlamda, 'antropolojik paradigma'yı kullanırlar. Bu yaklaşımın temelleri Tönnies'in *Gemeinschaft-Gessellschaft* ayrımına dayanır (2001), ki bu ayrımın etkilerini neo-realizmdeki iki kutuplu (Doğu-Batı) dünya yaklaşımında veya Wallerstein'cı merkez-çevre tartışmalarında da görmek mümkündür. Antropolojik paradigmaya göre kültür, yaratılmış ortak değerler üzerine kuruludur ve bu değerlerin evrenselleşmesi sonucunda bir tür 'kimikleşme'den söz etmek de olası olacaktır. Modernitenin 'Batılı kültüre' (ya da Batılı ortak değerlere) yamadığı 'Beyaz Adam'ın Yüğü'nü (Kipling, 1899) ele alalım. Batılı değerler sonucunda oluşmuş Batı kültürü, diğer - 'barbar' - kültürlerden öylesine üstündür ki, onları 'medeni'leştirme görevini de yine esasçı yolla - kendine vazife bulmak ve bu görevi yerine getirmek durumundadır. Bu noktada, her iki kimliği de, o kimliklere yüklenen görevleri de ve bu iki kimlik arasındaki farkları da - artık Derrida'nın *différance*'ından (2001) bahsetmek daha doğru olacaktır - modernite ortaya çıkarır ve adeta üstesinden gelinmesi zorunlu bir misyon gibi bu toplulukların üzerine yüklemiş olur. İşte geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarının ulus-devletlere, Soğuk Savaş sırasında Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'ne, Batı ile Doğu'yu ayırdığı düşünülen ekonomik/ideolojik karşıtlıklılıklara, uluslararası - hatta ulusaşırı - kurumlara ve elbette savaşın doğasına yüklediği anlam ve kimlikler de, başta Amerikan modernitesi olmak üzere, tüm bu Batı modernitesinin üzerine kuruludurlar. Kısacası, uluslar-arası 'Biz' ve 'Onlar' sadece stratejik değil, aynı zamanda - ne kadar gizlenmiş olurlarsa olsunlar - kimlik temelli varsayımlardır.

Keyman'ın bahsettiği, 'öteki'nin temelinde yer alan diğer paradigma ise 'postyapısalcı paradigma'dır ve kültürü, esasçı yollar yerine, bir pratik olarak ele alır. Bu yaklaşıma göre, kültür bir 'olma durumu' değil, 'an itibarıyla süregelen bir olay'dır. Dil sadece bir iletişim aracı olmaktan çıkmış, "bireylerin birer analiz birimi olarak yeniden yapılandırıldıkları sürecin temel elemanı" (Keyman, 1999: 90) haline gelmiştir. Bundan böyle analiz birimleri, 'anlamlarla' yüklenmişlerdir ve 'öteki'leri karşısında anlamsal bir ayrıcalığa sahip olup olmadıkları koşulu ile değerlendirilmek zorundadırlar. Keyman'ın bu yerinde analizini bir başka biçimde ifade etmek gerekirse; bundan böyle Uluslararası İlişkiler'deki analiz nesnelere her ne şekilde seçilirse seçilsin, hiçbiri 'öteki'si olmadan varolamayacak, varolsa bile kesin bir anlama sahip olamayacaktır. Yeni kuramlar, yalnızca analiz düzeyleri, analiz birimleri veya yeni analiz araçları ile değil; esasta, kültür ve kimlik kavramlarını algılayış ve ele alış şekilleri ile de öncüllerinden farklılaşırlar.

3.2. Eleştirel Kuram

Eleştirel kuramcılar, ilk olarak, kendilerinden önce realizme karşı konumlanmış neo-realistler veya uluslararası kurumsalcılardan çok daha açık ve belirgin biçimde,

Uluslararası İlişkiler kuramlarına metodolojik ve ontolojik yönden eleştirilerde bulunmuşlardır. İkinci olarak, realizm ve neo-realizmin devletçi ve büyük güçleri merkez alan anlayışlarını temel almak yerine; devlet-dışı aktörlerin ve bireylerin de birer analiz birimi olarak kurama alınmalarını savunmuşlardır. Üçüncü olarak, ‘bilgi’nin tarafsızlığı ve nesnelliğini reddedip, siyaset ile bilgi üretimi arasındaki bağı dikkat çekmişlerdir. Örneğin Cox’a göre, “teori her zaman bir amaç içindir” (Cox’tan aktaran Bostanoğlu ve Okur, 2008: 19). Son olarak, eleştirel kuramcılar, toplumu Uluslararası İlişkiler’in esas analiz birimi haline getirmeye çalışmışlardır (Devetak, 2005).

Eleştirel kuram ve kimlik arasındaki bağı, yukarıda sayılan ikinci ve dördüncü özellikleri kullanarak açıklayabiliriz. Analiz birimleri olarak Batılı ve ataerkil devletler yerine/yanına, toplumun tüm kesimlerini, çok-uluslu şirketleri, neo-liberal kurumları, sivil toplum örgütlerini (hatta terörist grupları) ve elbette bireyleri kabul etmek; yalnızca siyaset üzerinde söz sahibi olanların oluşturduğu spektrumu genişletmekle kalmaz, aynı zamanda, zaten var olan kültürlerin şekillendirdiği kimliklerin, yerlerini pratikle ve diskurla oluşan/oluşturulan kimliklere bırakmalarına da neden olur (Milliken, 1999). Bu sayede, eleştirel kuram hem Batılı ve ataerkil (ayrıca, ulus temelli) kolektif kimliklerin hegemonyasını kırmış olur, hem de uluslararası ilişkilerde söz sahibi aktörlerin kimliklerinin, sürekli bir devinim halinde olduğuna dikkat çeker. ‘Biz’ ve ‘Onlar’ karşıtlığı esasçı yollarla değil; sürekli değişen, varolana ve olması istenilene göre şekillenen bir biçimde algılanmalıdır. Örneğin, Linklater’ın Habermas’ın ‘söylem etiği’ (*discourse ethics*) kavramı (Diez ve Steans, 2005) üzerinden şekillendirdiği Kozmopolitlik kuramına göre, ‘kendi’ ve ‘öteki’ arasındaki farkların evrenselleştirilmesi ve uygulanabilecek etik-temelli bir yaklaşım; alternatif, adil ve demokratik bir dünya düzenine gidilmesini sağlayabilir (1999). Artık amaç, ne ulus-devletler ne de ulus-devletlerce kurulan uluslararası kurumlar için maksimum faydayı sağlamaktır; bunun yerine istenilen şey, içerdiği farklılıklara rağmen ve bu farklılıklar yüzünden, bir dünya toplumu için barışı, adaleti ve huzuru yakalamaktır. Eleştirel kuram, hepsi birer bilardo topuna benzetilen kimliksiz devletleri (Waltz, 1979), disiplinin temel analiz nesnelere olmaktan çıkartmış, onların yerlerine farklı kimlikleri ile farklı toplumları ve grupları/bireyleri koymayı salık vermiştir.

3.3. İnşacı Kuram

Wendt’in “anarşiyi devletler oluşturur” (1992) iddiası, üzerinde durulması gereken üç noktayı vurgular. İlk olarak, (ulus-)devletler hala - eleştirel kuramlarının iddia ettiği aksine - Uluslararası İlişkiler disiplininin temel analiz birimleridirler. Uluslararası kurumlar, devlet-dışı aktörler veya bireyler, uluslararası sistemi, temel aktörler olan devletler yoluyla değiştirebilirler. İkinci olarak, devletler sistemini inşa eden unsurlar yalnızca maddi olmayıp; ortak fikirler ve zihniyet gibi başka unsurlara da aynı sistemde yer vardır. Bir başka deyişle, sistemin inşasında öznelerarası iletişim esas kabul edilmelidir. Son olarak, devletlerin kimlikleri ve bu kimliklerin devletleri yönelttiği çıkar hesapları, sistem tarafından – dışarıdan – dayatılmak yerine, bizzat aktörler ve öznelerarası sosyal yapılar tarafından şekillendirilir. Bu

sayede, hem sosyal gerçeklik hem de bu gerçekliğe verilen anlam ('bilgi'), sosyal bağlar tarafından süregelen bir biçimde inşa edilmiş olur (Guzzini, 2000: 149). İnşacı kuramın temel argümanlarından biri aktörlerin kimlikleri ile çıkarları arasında kurduğu bu köprü olacaktır (Kratochwil, 1982).

Kimlik ile pratik arasındaki bağ nedir ve nasıl inşa edilir? Wendt'e göre, "kimliklerin ve çıkarların, karşılıklı toplumsal etkileşimden doğan bağımlı değişkenlerdir" ve bu sayede "bize, kolektif hareketi, kendi çıkarlarımızı düşünen aktörlerin işbirliği için ödemek zorunda oldukları bir bedel olarak değil, yeni bir 'kendi' tanımı yaratmanın süreci olarak tanımlama fırsatı verirler" (1994: 387). Wendt'in burada söylemek istediği, toplumsal iletişimin ve sosyal yapıların, aktörlerin kimlikleri doğrultusunda, çıkarlar aracılığıyla, şekillendiği iddiasıdır. Buna göre Wendt, kimliklerin oluşturduğu dört temel çıkardan söz eder: fiziksel güvenlik, öngörülebilirlik, 'öteki'ler tarafından bir aktör olarak tanınma, ve kalkınma (1994: 385). Böylelikle, önceleri devletlerin egemenlik ve kolektif güvenlik kavramları ile temsil edilen egoizmi, 'Biz' ve 'Onlar' arasındaki ilişkiyi de içine almış olur.

Kollektif devlet kimliklerini harekete geçiren üç temel mekanizmadan söz edilmelidir. Birincisi, neo-realizmin maddeci uluslararası sistemi yerine, öznelerarası yapılar ("ortak algılar, beklentiler, ve uluslararası kurumlar ve ağlar içine gömülü toplumsal bilgi" (Wendt, 1994: 389)) uluslararası aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını belirlerler. İkincisi, aktörlerin birbirlerine karşı var olan hassasiyetlerini arttırarak 'Biz'-'Onlar' ayrımına ister istemez katkıda bulunan, artan karşılıklı bağımlılık (Keohane ve Nye, 1977) ve hem kültürel (örneğin, tüketim toplumu (Baudrillard, 2008)) hem de siyasi (örneğin, daha çok önem kazanan insan haklarına saygı (Ishay, 2004)) anlamda farkındalıkları arttıran yerel değerlerin ulusaşırı düzlemde yaklaşmaları, devlet kimliklerini harekete geçirici etkide bulunurlar. Son olarak, "ötekilerin, bizlerin bağımlı oldukları, bir amaç peşinde koşan aktörler oldukları" (Wendt, 1994: 390) varsayımı da, davranışsal etkileşim ile ('Avrupa Konseyi'nin kurulması örneğinde olduğu gibi) ya da retorik etkileşim ile (bir 'Avrupa kimliğinden' (Checkel ve Katzenstein, 2009) söz etme örneğinde olduğu gibi) sonuçlanacak bir süreci başlatan olgular arasında kabul edilmelidir.

İnşacı yazının, kimliklerin gerekliliğinin "hem uluslararası siyasetteki hem de yerel toplumdaki" önemine dikkat çekmekteki amacı, bu düzeylerdeki analizler için "minimum seviyede de olsa, belirli düzlemlere ve belirli aktörlere göre seçilmiş, belirli bir dizi çıkarlar ve tercihler bütününe kastedildiği bir tahmin edilebilirlik ve düzen sağlamaktır" (Hopf, 1998: 174-175). Kimlik, bu sayede, kuramsallaşmış olur. Wendt'in kuramının temelini oluşturan 'anarşi' örneği de bu kuramsallaştırmadan nasibini almıştır (Mercer, 1995). Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer silahlara karşı olan hassasiyeti tamamen kimlik temelli bir açıdan incelenebilir (Wendt, 1995: 73). Kuzey Korelilerin veya İranlıların sahip oldukları nükleer silahlar ile Fransızların veya İngilizlerininkiler, Amerikan kimliği tarafından aynı tehdit seviyesinde algılanmazlar. Buna göre, Amerikan devletinin ilk örnekteki tehditlere karşı takınacağı tavır, bizzat 'kendi' ve 'öteki' kimliklerinin çatışmasından

doğan çıkar algısına bağımlı hale gelir. Uluslararası ‘düzen’, böylelikle araçlar yoluyla değil, aktörlerin kimlikleri nedeniyle bir anarşi halini alır. Amerikan gizli servis örgütlerinin, 1980’li yıllarda sadık bir ajanı olan Saddam Hüseyin’in, yıllar içinde Amerikan modelinin en büyük düşmanlarından biri haline dönüşmesi de, pek tabii ki zaman içerisinde değişen kimliklerin ve rollerin güzel bir örneği olarak kullanılabilir.

3.4. Postmodern Kuram

Walker’a göre bugünün dünyasında, siyasal kimlikler gittikçe artan bir şekilde kuramsallaşmaktadır ve postmodernizmin, bu kuramsallaşmanın öncülerden biri olduğu rahatlıkla iddia edilebilir (1992). On sekizinci yüzyıl Aydınlanması’ndan kalan miras ile Batılı düşünce, bizzat kendisinden doğan moderniteyi yüceltir, parlatır ve Batılı olmayan dünyaya ihraç etmekte herhangi bir sakınca görmez. ‘Batılı kendi’ evrenselleştikçe, Batı’nın kendisi de evrenselleşecek; bu idealde, Batı her zaman lider rolü oynamaya devam edecektir (Sardar, 1998: 31). Postmodernizm, işte bu Batı kaynaklı idealleştirme ve evrenselleştirme olgularının eleştirisi üzerine kurulmuş, - ironik biçimde - hala Batılı bir düşünce spektrumu olarak tanımlanabilir.

Foucault için, iktidar (güç) ve bilgi birbirini besleyen iki olgudur: basitçe, biri diğerini ima eder (1977: 27). Bu iktidar-bilgi ekseninden faydalanan Ashley, bilginin “dünya düzeninin Tanrı tarafından bahşedilmediğini, var olan tüm bilginin tek kaynağının insan olduğunu, tarihe anlam katma sorumluluğunun yalnızca insanın kendisinde bulunduğunu ve insanın yalnızca akıl yoluyla tüm bilgiye, tüm otonomiye ve tüm güce sahip olabileceğini bilen, akıl yürütebilen kahraman adam figürünün bağımsızlığına bağlı olduğu[nu]” (1989: 264-265) öne sürer. Asıl amaç, ‘şu anı normal ve doğal gösteren nedir?’ sorusuna cevap aramaktır. Bu cevaba ulaşmak için postmodernizm ‘soybilim’den yararlanır. Bliker’e göre soybilim, “kökenleri oluşturduğumuz, geçmişin ve hala bizi yönlendirmekte olan bugünün betimlemelerini anlamlandırdığımız süreçleri vurgulamak ve siyasi ve toplumsal seçenekler için apaçık sınırlar ortaya koymaktır” (2000: 25). Bir başka deyişle, soybilim, betimlenen ‘gerçek dünya’nın - ki Derrida’ya göre bu dünya, yalnızca okunacak bir ‘metin’dir (1976: 158) - kökenlerini aydınlatma işlemidir.

Postmodernizme düşen görev, dünya adı verilen günlük betimlemeleri ve bugünü, yapışöküme uğratmaktır. Yapışöküm denildiğinde, ‘kendi’ ve ‘öteki’ kavramları sahne alır. Her şey zıttı ile, zıttı yüzünden, vardır. ‘İkili karşıtlıklar’, bize bu şeyleri görme yolunu sunarlar. Doğru ile yanlış, merkez ile çevre, anlam ile anlamsızlık, özne ile nesne, içsel ile dışsal, görünüş ile öz veya kendi ile öteki, kendi başlarına değil birlikte değerlendirildiklerinde bir anlam ifade ederler. Yapışöküm ile “Derrida bu karşıtlıkları, ancak karşıt terimlerden birinin yalnızca diğeri içinde varolabileceğini göstermek yoluyla altüst edebileceğimiz bir yöntem ortaya koymuştur” (Sarup, 2004: 60). İkili karşıtlıklar varolduğu sürece - ki varolacaktırlar -, dikkat edilmesi gereken, her ikili karşıtlığın içinde bir hiyerarşi taşıdığı, bir kavramı diğerine göre yücelttiği ve dolayısıyla da bir diğerini alçalttığı gerçeği olmalıdır. Diğer sosyal bilimler gibi, Uluslararası İlişkiler disiplini de bu tip

karşıtlıklar üzerine kuruludur. Güç, egemenlik, devlet, (devlet-)adam(-ı), düzen gibi disiplinin ana kavramları bitaraf kalmak şöyle dursun; zayıflık, bağımlılık, devlet-dışı, kadın, anarşi gibi görece değeri alçaltılmış kavramları da disiplinin merkezine taşımış olurlar. *Différance*, böylelikle, sadece iki karşıt kavram arasında cereyan etmekle kalmayıp, tek bir kavramın içinde de kendisine yer edinir. Postmodernizmin amacı, soybilim ve yapısöküm yardımı ile, kavramları bu hiyerarşiden kurtarmak, totaliteye saldırmak ve evrensel olanı bireyselleştirmektir (Sarup, 2004: 110-113).

Uluslararası İlişkiler yazınında yer alan kimlik, ‘Biz’ ve ‘Onlar’, ‘kendi’ ve ‘öteki’ gibi kavramlar, postmodernizmin penceresinden bir kez daha ele alınmış ve alınmaktadır. Buna örnek olarak, Ashley’nin modern zamanların anarşi sorunsalını yapısöküme uğrattığı çalışması verilebilir (1988). Geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarında anarşi, “devletler seviyesinin üzerinde, belirli bir düzenin devamını sağlayacak bir kural-yapıcı ve kural-koyucu bulunmadığı, devletler arasında bir hükümetin bulunmadığı durum[a]” (Booth, 1991: 529) işaret eder. Kısacası bir var olma durumundan çok, yokluğu çağırır. Devlet egemenliğinin idealize edilip, hiyerarşik öncelik kazandığı bu geleneksel düşüncede, sistemin anarşik özelliği de kaçınılmaz gösterilir. Ancak Ashley’nin bahsi geçen çalışmasına göre, uluslararası sistemin anarşik kabul edilen yapısının altında başka varsayımlar yatar. Buna göre, egemen devletler kendi içlerinde türdeş, düzenli, meşru bir iktidarcı yönetilen ve kendilerine özgü – değişmez – bir kimliğe sahip birimler olarak kabul edilirler. Bu özellikteki devletlerin yaptıkları ve böyle olmayan devletlere karşı yaptırımları da dolaylı olarak meşru gösterilmiş olur. Kısacası, egemen devletlerin dışında kalan alan, çoktüreli, düzensiz/anarşik, tehditkar ve elbette ‘farklı’/kimliksiz kabul edilecektir; tıpkı, Batı-karşıtı terörist grupların, aktivistlerin ve ‘haydut devlet’lerin oluşturduğu alan gibi.

Campbell’ın ulus-devlet analizi, Ashley’nin statik kimlikli aktörler iddiasını doğrular niteliktedir. Buna göre, belli bir toprak parçası ile mükemmel şekilde eşleştirilmiş tek bir kimliğe sahip siyasi bir topluluk olması öngörülen ulus-devlet kavramsallaştırması yalnızca “bütüncül, sınırları çizilmiş, mono-kültürel bir topluluk” arzusunu yerine getirme işlevi görmez; aynı zamanda bu ontolojik varsayımlar üzerine şekillenmiş “Uluslararası İlişkiler’in öznellik kodlarını [da] yürürlüğe almış olur” (Campbell, 1998: 168-170). Bu açıdan bakıldığında, Bosna ya da Kosova’daki etnik temizlik, tam da bu her zaman arzu edilen, özlenen türdeş ulus-devletin kuruluşu ve bunun için ‘meşru ölçüde şiddet’ kullanımı varsayımı ile sağlanmasına kavuşabilir. Burada ‘öteki’ aslında Sırplar ile Bosnalılar arasında değil, bizzat türdeşlik varsayımının ‘içinde’ inşa edilmiştir. Bu inşayı destekleyen “jeopolitik diskur, dünyayı ‘Biz’ ve ‘Onlar’ arasına inşa eder ve bunu yaparken, siyasi alanın muayyen sınırlarının haritabilimsel izdüşümlerini ve askeri tehditi de kullanır” (Dalby, 1993: 29). Soğuk Savaş döneminde Amerikan ve Sovyet kimliklerinin birbirine karşı nasıl kimlik şartlanması gerçekleştirdikleri ve olası tehditleri nasıl da ustaca birer ‘söz-eyleme’ (Waeber, 1995: 55) dönüştürdükleri hatırlanırsa, bahsedilen retorik inşanın pratiğe nasıl dökülebileceği ve ‘metinsel dünyanın’ Uluslararası İlişkiler disiplini içinde nasıl bir rol oynadığı daha iyi anlaşılabilir.

3.5. Feminist Kuramlar

Uluslararası İlişkiler'deki feminist kuramlar kimlik sorununa, bireysel kimlikler perspektifinden yaklaşır; bireysel kimliklerin ayırt edici özelliği olarak da cinsiyeti ön plana çıkarırlar. Daha önce bahsedildiği gibi, Aydınlanma'nın yarattığı Batılı, ataerkil modern düşünce, 'kendi'ni 'modern, egemen, erkek' olarak kabul eder. Örneğin Waltz kendi anarşik sistemini, "devletlerin, *adamların* arasında, onların çıkarlarını otomatik olarak düzenleyecek bir sistem[in]" (1959: 188) yokluğu şeklinde tanıtır. Hiyerarşide üstün bir otoritenin yokluğu yüzünden, sadece güç yardımı ile çözülebilecek anlaşmazlıklar olacak ve bu da anarşik bir uluslararası sisteme yol açacaktır. Tüm bunların temelinde 'devlet-*adamların*' arasında var olan çıkar farkları yatar. Feminizm, Morgenthau'nun realizmini de, devletlerin bireysel güçleri tarafından belirlenen çıkarlarının kökenlerini insan doğasına ve 'devlet-*adamların*' hareketlerine bağladığını iddia eder (Tickner, 1989). Maskülen bir kimlik üzerinde evrilen geleneksel kuramlar, devlet-adamları ile devletlerin hareketlerini özdeşleştirmekten çekinmez. Ulus-devletler, kahramanlık figürlerini askerlerden ve maskülen hikayelerden seçerler; öyle ki, kimi dönemlerde tecavüzler bile bir kahramanlık destanına dönüşebilir (Volkan, 2007: 254).

Feminist kuramlar, bu erkek-egemen akılcılığı ve dışlayıcı devlet kimliği kavramını yeniden tanımlamak amacı üzerine kuruludurlar (Tickner, 1997). Singh, Campbell'ın ulus-devlet eleştirisine feminist kavrayışlar eklerken, yalnızca türdeşleştirilmiş ulus-devlet algısının karşısına konuşturulmuş 'öteki' algısının değil, kültürel ve siyasi olarak yeniden inşa edilmiş cinsel kimliklerin de, Soğuk Savaş-sonrası Doğu Avrupa etnik temizlik süreçlerinde kullanılmış olduğuna dikkat çeker (2001). Bu çalışmada, güç ve güvenlik gibi cinsel birer kimlik de içeren kavramların, erkek egemen varsayımlarca vurgulandıkları gösterilir. 'Göreceli güç' adı verilen kavramın içine saklanmış kadın-erkek karşıtlığı, 'kadınların güvenliği' ile 'güvenlik' kavramlarının birbirinden farklı algılanmaları veya kadınların savaştaki rolü gibi argümanların Uluslararası İlişkiler'deki rolü, feminist kuramların kimlik meselesini, bu disipline başarılı şekilde entegre etmekte olduklarına iyi birer örnek olarak gösterilebilir. Bu şekilde yeniden tanımlanacak güç ve güvenlik kavramları, yalnızca bireysel kimlik temelli olmakla kalmayacak, aynı zamanda yapısöküme uğratılmış da olacaklardır.

3.6. Post-Sömürgeci Kuram

Postmodern ve feminist kuramlar her ne kadar modern-Batı aklı ile yoğurulmuş geleneksel kuramlara ciddi ve sağlam eleştiriler sunuyor olsalar da, kendileri de eleştiriden muaf tutulamazlar (Keyman, 1999: 92-94). İlk olarak, daha önce belirtildiği gibi, her iki kuram da Batılı düşüncenin temel dinamiklerine karşı çıksalar da, Batı'nın merkezinde doğmuş ve modern aklın kimi öğelerini kendi kuramlarında hissettirmişlerdir. Bunların başında, sömürge ülkelerinin inkarı veya ihmali yer alır. Postmodernizmin sunduğu ikili karşıtlıklara dayanan Batı kimliği, 'Batılı-olmayan'ın analizinden çekinir. Bir başka deyişle, 'sömürge bir öteki'

imgesi, postmodern kuramda kendisine yer bulamaz. Bundaki en önemli neden, emperyalizm ve sömürgecilik olgularının bizzat postmodern eleştiri tarafından dışlanıyor olmasıdır (Tickner, 2003). Aydınlanmacı bir Avrupamerkezcilik, her ne kadar postmodern düşüncenin saldırdığı kavramlardan biri olsa bile, postmodernizmi de kendi tuzağına düşürür. Postmodern 'kendi' de, dünyaya hala Batılı gözlerle bakar; sömürge ülkelerinde gelişen kuramcılıktan bihaber kalır, Batının dışında halanı yok sayar. İkinci olarak, özellikle postmodern mantık, metinselliği öne çıkardığı ölçüde, geride kalan inşacı elementlere kendisini kapatır. Esasçı niteliklerin çok ötesinde, mutlak bir gerçeğin varlığını reddeden postmodernizm, uluslararası aktörleri de - kimlikleri ne olursa olsun - reddeder. Oysa, siyasal, ekonomik, askeri veya bilimsel anlamda da Batılı kimliğin 'öteki'sine yerleştirilebilecek, sömürge kimlikleri pekala inşa edilebilir (Said, 1979: 49-73).

Postmodernizm bir kimliğin varlığını reddederken, feminizm aslında bir 'öteki'nin yerine konuşur: olduğu şekliyle dünyayı, 'öteki'nin dünyası haline getirmeye, en azından dünyaya o çerçeveden de bakmaya çalışır. Aslında yine bu nedenle, feminist kuramların içsel bir paradoksundan söz etmek mümkündür: feminizm, geleneksel kuramlara tarafsız kılmak yerine, onları feminist bir yola sokma (yeniden inşa etme) amacı güder (Weber, 1999: 443-445). Alcoff'a göre, bu yaklaşım yerinde görülse bile, feminizm kuram da, Batılı köklerinden kopmayı başaramaz ve yapmaya çalıştığı şey, en iyimser bakış açısıyla, Batılı-erkek kimliğini, Batılı-kadın kimliği ile takas etmek olacaktır (1989: 434). Kimlik hiyerarşisinde ayrıcalıklı bir yer kazanmış Batılı-beyaz kadının yanında, ne yazık ki sömürge ülkelerinden kadın kimlikleri yer almaz, o kimlikler inkar edilir. Örneğin, Üçüncü Dünya ülkelerinin kadınları, feminist kuramlarca, evrenselleştirilmiş Batılı varsayımlarla incelenir; kültürel, siyasi, tarihsel ve etnik kimlikleri yok sayılır (Mohanty, 1988). 'Medeni' bir devlete terör saldırısı düzenleyen bir grup feminizmin analiz birimi olabilirken, o grubun etnik özellikleri, dini, dili, kültürü ve bu faktörlere bağlı gelişimi çoğunlukla göz ardı edilir.

Post-sömürgeci kuram, işte bu Avrupamerkezcı, beyaz-kadın merkezli, metinselci ve Oryantalist yaklaşımların karşısına konuşlanmış bir eleştirel kuramdır. Bhabha'nın, 'öteki'nin inşasında kültürel geçmişin bir faktör olarak ele alındığı çalışmaları bu kuramın öncülerindedir (1993). Sömürge kültürleri Batılı akıldan farklı çalışırlar: farklı 'öteki'ler bulur, farklı 'ötekileştirme' yolları izlerler. Batılı bir eleştirinin yukarıdan bakan analizci anlayışı, sömürge kültürlerini anlamlandırmaya yeterli olamaz. Post-sömürgeci eleştirinin ana amacı, "sömürgeci güçlerin kendi üstanlatı öğeleri ve totaliter sistemleri ile kendi kendilerini nasıl inşa ettiklerini eleştirmek (...) ve Avrupamerkezcı siyasi, kuramsal ve tarih yazınlarına karşı çıkmaktır" (Giroux, 1992: 21). Bu nedenle, bu kuramın analiz biriminin, kimlik sorununun kendisi olduğu iddia edilebilir. Modernizm, Batılı emperyalizminin diğer kültürleri ve kimlikleri kendi 'ötekisi' olarak yerleştirmesinin bir süreci olarak algılanmalı ve nasıl hegemonya kurabilecek bir hale getirildiği tartışılmalıdır (Dirlik, 1999).

4. 11 EYLÜL 2001 OLAYLARI VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER KURAMLARINDAKİ KİMLİK ANLAYIŞININ YENİDEN SORGULANMASI

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, hem pratik hem de kuramsal anlamda, Uluslararası İlişkiler disipliniyi hazırlıksız yakaladı. Aslında savaşın sürdüğü yaklaşık otuz beş yıllık dönemde, Uluslararası İlişkiler üzerine çalışan akademisyenler ve yazarlar, geleneksel kuramlardan - bilhassa da iki kutuplu dünyayı hem deşifre eden, hem de ona salık veren neo-realizmin çerçevesinden - çıkma ihtiyacı duymamışlardı (Holsti, 1998). Peki sistemin en önemli karakteristiği olan, neredeyse Orwell'ci bir şekilde kanıksanan savaş sona erince, onun yerini ne alacaktı? Bir başka deyişle, Uluslararası İlişkiler disiplininin yürütücüleri, savaştan, güçten, iki kutuplu dünya düzeninden, anarşiden ve çevrimsel tarih anlayışından sonra nelerden bahsedeceklerdi?

Halihazırda bir Amerikan bilimi olan Uluslararası İlişkiler'in buna verdiği yanıt kesindi: Fukuyama, 'tarihin sonunun' geldiğini açıklamış; buna kanıt olarak da, liberalizmin, kapitalizmin ve demokrasinin düşmanları karşısında kazandıkları zaferi öne çıkartmıştı (1999). Soğuk Savaş, 'tarihin' ürettiği son 'anarşik' şey olacaktı ve zaten bunu Amerika Birleşik Devletleri ve onun yanındakiler, pratikte de ispatlamışlardı bile. Aslında, Fukuyama'nın öngörüsü, ondan yaklaşık on yıl kadar önce 'Doyle Kanunu' adı verilen ve liberal ülkelerin kendi aralarında savaşmak için bir nedenlerinin olmadığı, ancak liberal-olmayan 'kimlikteki' ülkelerle olan çatışmaların bir müddet daha - liberalizm kazanana dek - devam edeceği varsayımına dayalı tez ile öne sürülmüştü (Doyle, 1983). Fukuyama'nın iddiası, artık tüm ulus-devletleri liberal ve demokratik yapmak için gereken uluslar-arası sistem özelliğinin de öne çıkarılabileceği tezi ile destekleniyordu.

Fukuyama ile benzer zamanlarda, ve hemen hemen aynı perspektiften, seslenen Huntington ise, iki kutuplu dünyanın sonunun, Fukuyama'nın beklediği kadar 'kansız' olmayacağı, ideolojik düşmanlıkların (kapitalizme karşı sosyalizm) yerini medeniyetsel çatışmaların (Doğu'ya karşı Batı; Kuzey'e karşı Güney; bir etnik kimliğe karşı başka etnik kimlik - hatta din) alacağı tezini öne sürüyordu (1993). Aslında Mearsheimer gibi neo-realistler, dünyanın artık ikiden çok kutuba sahip olduğunu, ve bunun da daha fazla dengesizlik, daha fazla çıkar ayrılığı ve daha fazla hegemonya savaşı getireceğini çoktan belirtmişlerdi (1990). Huntington'ın hegemonik savaşlarının medeniyet temelli olması, klasik modern Batı aklının, 1990'lı yıllara adapte edilmiş versiyonu gibiydi. Amerikalı ve Sovyet kimlikleri artık güncelliklerini yitirmişler; yerlerini Batılı, Doğulu, Afrikalı, Japon, Çinli, Rus gibi belli kalıplara ya da tarihsel ayrımlara dayanmayan, etnik-dini-sembolik-mitsel karşıtlıklara bırakmışlardı. Huntington'ın 'medeniyet' kavramını tanımlamaya niyeti veya bunu yapmak için bir nedeni yoktu. Yeni 'metin', ya da yeni 'üstanlatı', birbirine düşman gruplar yaratıyordu, Batı burada da öncülük/yol göstericilik görevine devam edecekti, ve daha önemlisi, artık karşısında 'Büyük Düşman'ı da yoktu. Huntington'ın 'medeniyetleri', Batı'nın ötekisi için birer adaydı sanki. Öyle anlaşıyordu ki Batı'nın yeni 'kendisi', kendini kültür, din ve değerler ekseninde

yeniden tanımlayacaktı (Seul, 1999). O gün bakıldığında bile, betimlenen bu yeni kimliklerin değişime çok daha kapalı ve esasçı oldukları, dolayısıyla daha fazla çatışmaya yol açacağı açıkça belli ediliyordu. Uluslar-arası ilişkiler, artık temelli kimlik eksenine doğru yol alıyor; sistem, aktörlerinin arasına bir kez daha ama bu kez yıkılması daha zor duvarlar örüyordu (Keyman, 2005: 109-113). (Neo-)Realizm, artık yeni gelecek kuramların merkezinde bulunamazdı (Lebow, 1994).

Medeniyetlerin kendilerine has bir kimlikleri olup olmadığı, Toynbee, Spengler, Braudel, Bull, Ranke gibi düşünürlerce de üzerine kafa yorulmuş; ancak 1990'lı yılların özellikle de ikinci yarısında hızla artan popülaritesine rağmen, Soğuk Savaş sonrası bilim adamlarınca ihmal edilmiş bir sorundur (Yurdusev, 2002). Medeniyet kavramı hem sıfat hem de isim olarak kullanılabilir. İlki belirli bir hiyerarşide üstünlük belirten bir durumu tanımlarken; ikincisi bir tür kolektif kimliğe atıfta bulunur ve çoğul haliyle medeniyetlerden bahsedilebilmeyi de mümkün hale getirir. Ortak bir geçmiş, ortak bir dil, ortak bir din, bir coğrafya, ortak bir tarih ve öznel bir aidiyet duygusu, tıpkı ulusal kimlikler gibi - ama onlardan şüphesiz daha geniş bir düzlemde - betimlenebilecek kolektif bir kimliğe işaret edebilir. Böyle yapıldığı takdirde, ulusal kimliklerden daha geniş, daha büyük, daha sürekli ve daha uzun bir tarihi olan ortak bir kimlik elde edilebilir. Ancak böyle bir kimliğin bireysel algıdaki önemi, çok daha tanımsız ve çok daha bulanık bir kavramlaştırmaya sahip olacağı için, önem sıralamasında ulusal kimliklerden daha aşağıda yer alacaktır. "Medeniyet kimliğinin, bireysel kimlik ve bireylerin davranışları üzerindeki etkisi, siyasi veya organize toplumsal kimliklenmedeki kadar ayırt edici seviyede kurumsallaşamamıştır" (Yurdusev, 2003: 97).

Huntington'ın 'Medeniyetler Çatışması' tezi, hiç şüphesiz Soğuk Savaş-sonrası Uluslararası İlişkiler kuramlarınca derinlemesine tartışıldı ve birçok yerden ciddi ontolojik eleştirilere maruz kaldı (Said, 2001). Buna rağmen, çok kutuplu dünyanın etnik-dinsel çatışmalarla barıştan uzaklaşacağı olgusu, uluslar-arası ilişkiler pratiğinde doğrulanmaya devam ediyordu. 1990'lı yıllar boyunca Avrupa'nın tam merkezinde eski-Yugoslav kimlikler birbirini kıyıma uğrattıkları, Afrika'daki kabile savaşları gitgide daha fazla etnisite temelli ve kanlı hale geliyordu. 2000'li yıllara giriş ise her açıdan daha da sürprizli oldu. Liberal demokrasinin beşiği Amerika Birleşik Devletleri'nin, liberalliğin simgesi binalarından ikisi, bir avuç terörist tarafından kaçırılmış bir uçakla imha edilirken, tüm dünya bu dehşet verici olayı, televizyondan naklen izledi. 11 Eylül 2001 olayları, o talihsiz günden itibaren uluslararası siyasetin belirleyici etmeni, ana referans noktası olacaktı. Amerikan kimliği, radikal İslamcı örgüt ve şahıslara açıkça savaş açmış ('yeni haclı seferleri') ve 'ya bizdensiniz ya onlardan' diskurunu vurgulamaktan geri kalmamıştı (Chomsky, 2002: 14-16). İki kutuplu dünyanın bir ucunda yer alan Amerika, çok kutuplu dünyayı da 'Biz' ve 'Onlar' ayrımı ile yeniden iki kutuplu hale getirme yolunda önemli bir adım atmıştı - ki Soğuk Savaş'ın sona ermesinden beri, geleneksel Uluslararası İlişkiler'ci söylemin öngörüp amaçladığı da zaten buydu (Goldgeier ve McFaul, 1992) -; ancak bu kez, iki tarafı birbirinden ayırarak mekanizmanın temelinde, kimlikler yer alacaktı.

Kimlik temelli bir olguyu küresel dünya gündemine getiren 11 Eylül olaylarını inceleyen akademik çalışmaların karşılaştıkları esas zorluk, hem olayların tazeliğinden hem de açıklanamayan kimi durumlardan kaynaklanan kavram kargaşasıdır. Bu nedenle, olayların doğru terim ve kavramlarla daha iyi anlaşılması gibi imkânsıza yakın bir amaç gütmek yerine; bu makalede yapılmak istenen, 11 Eylül olaylarının doğası ve aktüeli yerine, sonuçlarına ve olayların kimlik ile ilişkisine odaklanmaktır. Unutulmamalıdır ki, bu olaylar kimlik meselesinin Uluslararası İlişkiler kuramlarını kimlik temelinde şekillendiren spesifik bir tarihsel nirengi noktası değildir. 2001 yılının çok öncesinde de kimlik temelli olaylar, küresel ilişkileri şekillendirmiş kabul edilebilir. Ancak, kimileri olaylar henüz çok tazeyken aksini iddia etmiş olsa da (Jervis, 2002), 11 Eylül olayları yeni binyılın ilk ve - şimdilik - en ayırt edici fenomeni durumundadır. Bu olaylara önem kazandıran, yalnızca bir süper güce saldırının bile sıradan hale gelmesinin gözlenmesi değil; 11 Eylül'ün, başlı başına sembolik bir hüviyete sahip olmasıdır ve örnek olay olarak bu makalede kimlik temelli araştırmayı temsil etmesi de bilhassa bu nedenledir.

11 Eylül'de gördüklerimiz nelerdir? Saldırının sorumluluğunu daha sonradan üstlenecek radikal İslamcı bir terörist grup, bu saldırının tüm 'Batı kültürü'ne karşı planlandığını açıklamış; yıkılan binalar, bir yanda kapitalizmi ve ekonomik liberalizmi temsil eden İkiz Kuleler olurken, diğer yanda Amerikan Sivil Savunmasının kalbi Pentagon olmuş; ve hepsinden önemlisi bu saldırılara neden olarak, Batı'nın yıllar süren 'emperyalizm ve iki yüzlülük kokan hakimiyetine' karşı ayağa kalkan bir İslami kimlik olgusu zikredilmiştir (Clarke, 2004: 13-14). Tüm bunlara verilen Batılı yanıt ise manidar olmuştur. Önce 'terörizme karşı savaş'ın başladığı kamuoyuna duyurulmuş, ardından 'şer eksenini' elemanları belirtilmiş ve en sonunda bu görev - yani terörizmi ortadan kaldırıp, Batılı olmayan kimliklere demokrasi ve liberalizm götürmek - Batı'nın 'yeni yükü' (Ignatieff, 2003) olarak yüceltilip kutsal/emperyal bir misyon ile süslenmiştir (Yıldızoğlu, 2002). On sekizinci yüzyıldan yirminci yüzyılın ortasına kadar geçen sürede karşı karşıya gelen ulus-devletlerin ve yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren çarpıştırılan ideolojilerin yerini, yirmi birinci yüzyılda çatışan kimlikler almıştır. Geleneksel retoriğin çarpışan devletlerinin ve anarşik sisteminin yerini, Batılılık, Müslümanlar, kutsal savaş çağrıları, dini veya etnik temelli bizler-onlar ayrılıkları, farklı görüşler üzerinde yükselen yeni düşmanlıklar, ezilenler-ezenler diyalektiğinin etnik, dini, dilsel, ırksal yorumları almıştır. 11 Eylül, sürecinde olup bitenler ve yaşanan kayıplar dışında, bu değişimin, bu paradigma atlamasının, önemli pratik bir göstergesidir.

Bu noktada sorulması gereken soru da, 11 Eylül'ün dünya siyasetinin kimlik üzerinden tartışmaya (yeniden) açmasının sebepleri olmalıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi, geleneksel uluslar-arası ilişkiler anlayışının aksine, 11 Eylül fenomeni, en başta devletler-arası bir olay değildir. Devlet gibi çok daha organize, merkezi, tüm gücü elinde tutan ve daha önemlisi küresel anlamda meşru bir kurumun yerini, bu olayda meşru olmayan, dağınık ve tek amaca odaklı, sivil bir örgüt almıştır. Bir başka deyişle, klasik güvenlik algısının birimleri yerle bir olmuş; hem devlet gibi çoğunlukla kimliksiz kabul edilen bir kurum bir 'kimlik' kazanmak

durumda kalmış hem de bizzat kimliklerince davranışları şekillenen örgütler, yeni analiz birimleri haline gelmişlerdir. Elbette 11 Eylül olayları, terörist bir grubun bir devlete yaptığı ilk saldırı değildir. Ancak, bu saldırı karşısında o devletin verdiği kimlik merkezli yanıt (terörü destekleyen ve barındıran ‘öteki’ kimliklere saldırı hakkını meşru tutmak), dünya tarihinde bir ilk olarak adlandırılabilir (Michaels, 2005: 15-38). Güvenlik ve devlet algısının kimlikle yorumlanışının dışında, 11 Eylül olaylarının savaş, güç, jeopolitik, bireyler, özgürlük, tarih algısı, toplumsal ilişkiler, dinler veya çokkültürlülük gibi siyaset felsefesinin ve Uluslararası İlişkiler yazınının yoğun ilgisinde olan kimi diğer meselelere bakış açısını kimlik çerçevesinden yeniden gözden geçirmeye zorladığı da açıktır (Dudziak, 2003). Makalenin bu bölümünde, yukarıda gözden geçirilen ve ‘geleneksel-olmayan’ olarak adlandırılan diğer kuramlar ışığında, bu kimlik tabanlı yeniden gözden geçirmelerin kuramlarca algılanışı ve olası uygulamaları incelenecektir.

11 Eylül olaylarının, Uluslararası İlişkiler disiplinini iki yönde doğrudan etkilediğini söylemek mümkün olabilir (Papkov, 2004). Birincisi, Soğuk Savaş sonrasında disiplinin, kendini içinde bulduğu terimsel, kavramsal, ontolojik üstanlatı boşluğu, 11 Eylül’den sonra iyiden iyiye ortaya çıkmış oldu. Artık geleneksel devletçi güç, egemenlik, anarşi, güvenlik gibi kavramlar, uluslararası ilişkilerde olan biteni açıklamaktan uzak konumdaydılar. Devlet-dışı aktörler, bu aktörlerin ait oldukları kültürler, bu kültürlerin şekillendirdiği kimlikler ve nihayetinde de çatışan kimliklerin üzerinde yarıştıkları farklılık meseleleri, Uluslararası İlişkiler disiplininin yeni kuramlarına – yeni bir üstanlatı çerçevesinde – katılmak zorunda kalacaklardı. İkincisi ise, disiplinin geleneksel kuramlarının hem analiz düzeyleri hem de analiz birimleri, bir yeniden değerlendirmeye tabi tutulmak zorundaydılar. 11 Eylül olayları göstermişti ki, artık aynı sistem, aynı uluslar-arası yapı veya aynı aktörler kullanılarak, ‘yeni dünya düzeni’ni algılamak mümkün olmayacaktı. Zamanında eleştirel kuramın, feminizmin ya da post-sömürgeci kuramın salık verdiği gibi, sistemik analizler yerlerini marjinalleşmiş/dışlanmış aktörleri de incelemeye kararlı, daha bireysel analizlere; geleneksel aktörler olan devletler ve uluslararası kurumlar ise yerlerini daha küçük kolektif birimlere (örneğin, terörist gruplar ve sivil toplum) bırakmak durumunda kalacaklardı (Smith, 2004). Önceleri ihmal edilen kimlik, farklılık, dışlanmışlık ve ‘öteki’ gibi kavramlar, yeni yazılacak kuramlarda yerlerini almak durumundaydılar artık. Güç-bilgi eksenini de yeniden tanımlanmalı, var olan küresel bir olayın anlatılanı kadar anlatanı da – metnin kendisi kadar yazarı da –, tıpkı postmodernizmin iddiasında olduğu gibi, eşit öneme sahip olmalıydı. Bütün bunlar, başta geleneksel kuramlar olmak üzere, tüm Uluslararası İlişkiler kuramlarının yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılıyordu.

11 Eylül, aslında eleştirel kuramın sivil toplumu uluslar-arası ilişkilerin yeni aktörü olarak, devletlerin yerine geçirme arzusunun ne kadar da haklı olduğunun canlı bir kanıtı oldu. Bu önermeyi doğrulamak için, Linklater’ın, Türkçe’ye ‘diyaloga dayalı kozmopolitlik’ (dialogical cosmopolitanism) şeklinde geçirilebilecek eleştirel tezi gündeme getirilebilir. Linklater’ın bu kavram ile anlatmak istediği, devletlere dayalı bir sistemin, bu sistemde meydana gelebilecek zararları, devletlerin kendi çıkarları ile çelişmeden, ortadan kaldırmak konusunda zaafı olageldiği düşüncesidir

(2001). Modern devletler sistemine alternatif bir açıdan, ‘kozmpolit zarar konvansiyonları’ aracılığıyla, yerel hükümetlerin sivil topluma yapabileceği baskıların ortadan kaldırılabilmesi ve her bir bireyin evrensel ahlaki görevleri ve hakları olduğu varsayımları, Linklater’ın tezinin temelini oluştururlar. Bu bağlamda, 11 Eylül olaylarının kozmpolit karar alma mekanizmasına zarar verdiği ve sivil toplumu yeniden dışlayıp, uluslararası sistemi iyi ve kötü arasında oynanan bir sıfır toplamlı oyuna indirmediği pekala iddia edilebilir. Bu olaylardan sonra, Amerikan hükümetinin başlattığı terörizme karşı savaş, dünyada etkisi gitgide artan bir tekli karar alma mekanizması, uluslararası hukukun dışlanması, hatta Fukuyama’cı, yeni-liberal barış-temini senaryolarının bile bir kenara bırakılması ve hepsinden önemlisi bireysel mahremiyete engel olan ülkesel yasaların popülerlik kazanması gibi zincir reaksiyonlar, Linklater’a göre, uluslararası sisteme 11 Eylül olaylarının kendisinden bile daha çok zarar veren ve olası barış hamlelerinin önüne set çeken pratikler olmaktan öteye gidememektedirler (2002: 309). Amerika Birleşik Devletleri’nin önce Afganistan’da, ardından da Irak’ta başlattığı terörizme karşı savaşlar, Habermas’ın da belirttiği gibi, kozmpolit yapıdaki Birleşmiş Milletler’in “Amerika’nın yıkılmaya mahkum normatif otoritesinden” (2003: 365) beslendiğini ve zaafiyetini gözler önüne serdi. Aslında sadece bu savaşların aktörlerinin değerlendirilmesi bile, Uluslararası İlişkiler’de geleneksel kuramların, yeni dünya düzenine ne kadar yabancı kalabildiğini gösteriyordu. Evet, belki Amerikan uçaklarının hedefinde Irak’lı ve Afgan masum insanlar da bulunmaktaydı, ama belirtilen hedefler Saddam Hüseyin’in anti-demokratik rejimi veya Taliban’ın çağdışı uygulamalarıydı. İki ülke arasındaki savaşlar, 2000’li yıllarda bir hükümet rejimine veya terörist bir gruba karşı olan savaşlar haline dönüştüler (Kaldor, 2003). ‘Biz’-‘Onlar’ ayrımı, artık kimlik temelli olacaktı; ve dolayısıyla, Uluslararası İlişkiler’deki ‘tehdit’ ve ‘güvenlik’ algıları da değişmek zorundaydı (Smith, 2002).

İnşacılık, 11 Eylül’den sonra gözle görülür hale gelen paradigma değişimine en hazır kuramlardan biri olarak karşımıza çıkar. Esasında, yukarıda da belirtildiği üzere, inşacı kuramlar devletlerin kimliklerine ve kimlik-çıkartma ekseninin devlet hareketlerine etkileri üzerine yoğunlaşır. Bu da, 11 Eylül’deki devlet-dışı kolektif öğelerin, kuram içerisinde özümsememesine yol açabilir. Fakat burada önemli olan, aktörlerin nitelikleri ne olursa olsun, birbirlerinden bağımsız hareket eden bilardo toplarından çok daha farklı oduklarına yapılan vurgu ve bu karşılıklı etkileşimin önemli faktörlerinden birinin de kolektif kimlikler olduğu inşacı iddialarıdır. Reus-Smit’e göre, 11 Eylül’ün inşacı kuramlara verimli bir analiz malzemesi olabilme kapasitesi şu üç nedene bağımlı olabilir (2005: 209-211). İlk olarak, maddi yapılabirlikler yerine, öznelerarası dinamiklere verdiği önem ile, inşacılık, Amerika Birleşik Devletleri gibi maddi gücü başka aktörlerle kıyaslanmayacak şekilde üstün olan bir aktöre, yalnızca küçük bir topluluk içinde organize olmuş bir başka aktörün bile bir tehdit haline gelebileceği öngörüsünde bulunmuştur. Ikenberry gibi yeni muhafazakar akımın öncülerinden olan yazarlar dahi, bu öznelerarasıcılığa sarılıp, Uluslararası İlişkiler’de güç algısının yeniden tanımlanması gerekliliği savunur hale gelmişlerdir (2003). İkinci olarak, inşacılığa göre, normatif olan, dünya toplumu tarafından, uluslararası sistem için üretilir. Çokuluslu Şirketler, devlet-dışı kurumlar ve küresel toplumsal organizasyonlar gibi

“ulusaşırı terörist gruplar da, devlet sınırlarını aşan toplumsal düzeylerde faaliyet gösterirler, (...) [ve tıpkı onlar gibi] ahlaki ikna ve sembolik siyaseti kendi siyasi diskurlarını tanımlamak ve bu sayede daha büyük güçleri kendilerine yakınlaştırmak için kullanırlar” (Reus-Smit, 2005: 210). Son olarak, 11 Eylül’den sonra gelişen ‘Biz’ ve ‘Onlar’ ayrımındaki kültürel-kimliğe dayalı etkileşim, hiç şüphesiz inşacı kuramları destekler. Bilhassa Batı ve İslam gibi iki ayrı kategorinin sıklıkla kullanıldığı bu ayrımlarda, aktörlerin kimlikleri sürekli değişime açık olduklarından, barışın teminini daha da zorlayıcı hale gelir; ve kuramsal açıdan yaklaşıldığında, Uluslararası İlişkiler’in temelde seküler doğasına da darbe indirir (Philpott, 2002).

11 Eylül olaylarının içerdiği trajedi, postmodern kuramların bu olayları da bir metin olarak görmesine engel olmaz. Derrida’ya göre,

“11 Eylül (...) derken ne dediğimizi, bu yolla neyi adlandırdığımızı aslında bilmiyoruz. Bu adın kısalığı yalnızca ekonomik ya da retorik gereksinimden kaynaklanmıyor. Bu metonimin - bir ad, bir sayı - kısacık mesajı, anlamadığımızı, hatta farkına bile varmadığımızı, nasıl niteleyeceğimizi henüz bilmediğimizi, neden söz ettiğimizi bilmediğimizi teslim ederek nitelenemez olanı işaret ediyor (...) 11 Eylül’de korkunç bir şey oldu, fakat sonuçta ne olduğunu bilmiyoruz (...) [K]uşkusuz bu ‘şey’, ‘11 Eylül’, ‘bize *büyük bir olay* olduğu izlenimini verdi’” (Derrida, 2008: 113-115).

Peki bu ‘büyük olay’ı nasıl anlamamız, nasıl yapısöküme uğratmamız gerekiyor? Olayları incelerken değinildiği gibi, işlenen - ve bu şekilde aktarılan - terör eyleminin hedefinde serbest piyasayı, demokrasiyi, insan haklarını ve bireysel özgürlükleri destekleyen bir Batı kimliği olup olmadığı önemli bir mesele. Zehfuss’a göre, dört başı mamur bir ‘Batı kimliği’nden söz etmek, bir takım ortak karakterleri belirli bir ülkeler grubuna atfetmek, Batı olarak adlandırılan şeye bir kimlik kazandırmaz (2003: 515). Zaten 11 Eylül olayları sırasında dayanışma içinde gözükten Amerika Birleşik Devletleri ile Atlantik Okyanusu’nun diğer yarısındaki devletler, ya da basitçe Amerikan kimliği ile Avrupalı kimlikler, Irak’a yapılan tek-terafli Amerikan operasyonu sonrasında, aralarındaki askeri-sosyal-ekonomik ittifakı bozmaktan çekinmediler (Kagan, 2004; Habermas, 2007). Benzer bir argüman, bugün ülkelerinden ayrılmaya sosyo-ekonomik nedenlerle mecbur bırakılmış, uluslaşırı örgütlerin desteğine ihtiyaç duyan, bunun için de inandıkları dinin en radikal saflarında yer almak zorunda kalan Müslümanlar ve aslında var olmayan bir ‘İslam kimliği’ için de öne sürülebilir (Roy, 2003).

Kimliklerin bu değişken ve türdeş olmayan özelliklerine ek olarak, 11 Eylül olaylarının neden-sonuç ilişkisi mantığı da yapısöküme uğratılmak zorundadır. Zehfuss’a göre 11 Eylül’ün dünya kamuoyuna sunum şekli, “nedeni olmayan bir neden[e]” benzer (2003: 523). O gün, o uçakların kaçırılmasının, o binalara doğru sürülmesinin ve belli bir kimliğe sahip (‘Batılı’) insanların canlarından edilmelerinin nedenleri anaakım medyada/metinde yer almaz. İyiler ve kötüler arasında geçen mitolojik bir savaşta olduğu gibi, bir kimlik (Batı/İslam) iyiye, diğer kimlik (İslam/Batı) ise kötüye yerleştirilmiş; dahası iyinin, “kötü olanı istismarı”na

(Bernstein, 2005) zemin hazırlanmıştır. Oysa unutulmaması gereken, hikayenin her iki baş kahramanının da “bizlerin sisyasi hafızasını manipüle etmeye yönelik ortak bir çıkarları vardır” (Zehfuss, 2003: 514). Her iki aktör de, kendilerine inanan/inanmak zorunda bırakılan bireylerin hafızalarını, önlerindeki planlara ve daha fazla siyasi güç elde etmeye yönelik şekilde kullanırlar. Amerikan yönetimi için 11 Eylül hem Afganistan’a hem Irak’a hem de olası bir başka ülkeye yapılacak saldırının ‘ana nedeni’ rolünde ise; El-Kaide için de intihar saldırılarını ve yeni mürit/teröristleri ikna için birinci araçtır (Sussex, 2004). Bir başka deyişle, postmodern kurama göre, kimlikler manipülasyonlara açık yapıları ile, yalnızca değişen dünya siyasetinin yeni-toplumsal yapısını anlatmakla kalmayıp, hakim güçlerin hareketlerini meşrulaştırmak, kanunsallaştırmak ve bireylerden mahremiyeti almak gibi yeni siyasi diskurlar yaratmakta da kullanılmaktadırlar.

11 Eylül olaylarının Uluslararası İlişkiler kuramları için gözler önüne serdiği bir başka zorluk da Walker’ın bahsettiği iç/dış ayrılığı konusunda olmuştur (1993). Son derece basite indirgenmiş bir şekilde sormak gerekirse, 11 Eylül olayların iki zıt kutbunda kimler yer alıyordu? Bu soru, belki eski kuramlarca Amerikalı kurbanlar ve Müslüman teröristler olarak yanıtlanabilirdi; ancak, 2000’li yıllarda bambaşka bir yanıt hakediyordu. 1980’lerden başlayarak yüksek popülerite kazanan ‘zamanın ve mekanın sıkışması’ (Harvey, 1990: 147), ya da moda tabiriyle küreselleşme, insanları yalnızca doğdukları, yaşadıkları ya da öldükleri yere hapsediyor; eğitimden siyasete, ekonomiden kültüre kadar pek çok alanda birer dünya vatandaşı haline getiriyordu. Artık insanlar internet yoluyla istedikleri bilgiye ulaşabiliyor, dünyanın bir başka ucunda gerçekleşen seçimlerle ilgilenebiliyor, okyanus-aşırı ülkelerin borsalarında hisse senedi sahibi olabiliyor veya, tam da 11 Eylül olaylarının ‘modern kamikazeleri’ Afgan kökenli teröristler gibi, uçuş lisanslarını Amerikan hükümetinin verdiği sertifika programından elde edebiliyorlardı (Cloud, 2001). Ashley’nin önerdiği ‘çapraz mücadeleler’ (*transversal struggles*) kavramında olduğu gibi, dünya, belki de ilk defa toplumlararası bir düzene doğru ilerliyor, devletlerin birer üyesi gibi davranan aktörlerden daha çok, ulusal kimlikleri ne olursa olsun, aynı dünyada birbirleriyle iletişim, paylaşım, ortaklık veya rekabet içinde olan insanlar yaratıyordu (Ashley’den aktaran Laffey, 2000). Kısacası, Müslüman teröristler ile Amerikan kurbanlarını birbirlerinden ayıran şey, milletlerinden/dinlerinden daha çok, sistem içinde buldukları yerlerdi. Onlar aynı coğrafyada, aynı şanssız karşılaşmayı yaşamış ‘pasaportsuz/vatandaş olmayan aktörler’ oldular (Isin ve Wood, 1999: 19-24). 11 Eylül saldırıları uluslar-arası bir olaydan çok, bir yeni-toplumsal olayı küresel düzeleme taşıyan bir platform görevini gördü. Uluslararası sistem, çok-kimlikli insanları ile, medeniyetler-arası bir çatışmadan çok, (herhangi bir seviyede) kimlikler-arası bir çatışma ortamını doğurmuştu (Yıldızoğlu, 2006: 120-122).

Elbette bu kimliklerden bazılarında, kadın-erkek çatışmalarına da yer vardı. Nitekim, feminist kuramlardan bazıları, 11 Eylül olaylarına, marjinalleşmiş toplum kesimlerinin (göçmenler, eğitimsizler, azınlıklar), birer siyasi/devlet-dışı aktöre dönüşmesi şeklinde baktılar. Tickner’ın 11 Eylül saldırganlarının günlükleri üzerinden yaptığı psikanalitik çalışmaya göre, bu insanların birer intihar

komandosuna dönüşmelerinde, onların Batılı kimliğine kabul edilmeme faktörü de olduğu açıktır (2002). Aynı çalışmaya göre, bahsedilen (küresel) toplumdan dışlanmışlık ve hiç şüphesiz ekonomik zorluklar, radikal İslamcı ya da pan-Arabik örgütlenmelerin kendilerine kucak açması ile trajik sonuçlar doğurmaya mahkum kalmıştır. True da, bu radikal İslamcı örgütlenmelerin (örneğin, Taliban) ataerkil yapılarının, Batılı kadın algısına karşı bir cinsel kimlik tepkisi vermekte olduğunu; kadın-erkek eşitliği, kadınların iş hayatında ve sosyal hayatta yer almaları ve geleneksel anne-eş rollerinden farklı rollere adapte olmaları gibi konular yüzünden, Batı kimliğine öfke besledikleri iddialarında bulunur (2005).

Sömürgecilik sonrası Uluslararası İlişkiler kuramları, 11 Eylül olaylarına - en azından tamamen - hazırlıksız yakalanmayan ender kuramlardan oldu. Batı ile Batılı-olmayan arasındaki farkın, dünya siyasetinde mutlaka göz önünde bulundurulması ve yalnızca Batı aklı ile yaklaşılacak bir Uluslararası İlişkiler'in, pratiği yakalayamayacağı üzerine kurulu olan bu kuramlar, 11 Eylül'ün arkasında yatan kültürel ayrımcılık ve farklı kimlik aidiyeti gibi meselelerle daha önceden ilgilenmişlerdi. 2001 yılının akabinde, post-sömürgeci bakış açısıyla radikal İslam'ın doğuşu üzerine yazan Rabasa, 11 Eylül olaylarının, sömürgeci Batı kimliğinden ayrı değerlendirilemeyeceğinden ve bugün yaratılan 'öteki' İslam kavramının, Batı tarihine çok da yabancı olmadığından bahseder (2005). Benzer bir yoldan ilerleyen Calhoun ise, İslam'daki şehitlik anlayışının kökenleri ve Batı için bu mefhumun nasıl 'banal' (Billig, 2002) yollardan 'terörizmin kolaylıklarından biri' haline getirildiği ile ilgilenir (2004). 11 Eylül olaylarının, bundan sonra hem pratik hem de kuramsal açıdan dünyayı etkileyeceğini savunan Rizvi ise, an itibarıyla gözle görülür olan üç etkiden bahseder: birincisi, artık 'güvenlik' bir üstanlatı aracı haline gelmiştir; ikincisi, ulus-devletlerin yönetsel yanları dışında kültürel ve zora dayalı fonksiyonlarının da hala geçerli olduğu kanıtlanmıştır; ve üçüncüsü, Batı ile İslam arasındaki düşmanca retorik, artık uluslar-arası aktörler seviyesinde de taraftar bulmuştur (2004: 157). 11 Eylül'ün doğrudan etkilerinden söz etmek için erken olduğundan dem vuran Lopez ise, bu gerçeğe rağmen, bundan böyle her kuramın üzerinde bir 11 Eylül karabulutunun dolaşacak olduğunu, bunun da "gelişmiş beyaz topluma, diğerlerine nasıl yaşanacağını öğretmek için" (2005: x) yeni bir fırsat sağlayacağını iddia eder. Afganistan ve Irak Savaşları, Lopez'in bu iddiasını doğrulamaktan öteye gitmezler. Sömürgecilik sonrası kuramlar, İslam-Batı gibi iki alakasız kategorinin birbirleriyle çatışacağını ve bunun bir kimlik savaşı haline geleceğini, daha da kötüsü, İslam ile terörizm kavramlarının da zamanla birbirleriyle karışacağını öngörerek, Uluslararası İlişkiler'in yeni konularını çok önceden öngörme başarısını göstermişlerdir (Said'den aktaran Gabriel, 2002).

5. SONUÇ

Bu makalenin amacı 11 Eylül olaylarının Uluslararası İlişkiler disiplininde nasıl anlaşılması gerektiği yönünde özgün bir metin sunmak değildir. Amaç, 11 Eylül gibi Uluslararası İlişkiler'e kimlik çerçevesinde bakış yapmaya zorlayan örnek bir olayı kullanarak ve kimi başat kuramları kimlik temelinde özetleyerek, disiplindeki kuram-yazımın, kimlik-temelli bir noktaya doğru kaymakta oluşunu gözler önüne sermektir. Bu nedenle, 11 Eylül ve Uluslararası İlişkiler disiplini arasındaki ilişkiyi, konu hakkında detaylı bir çalışma yapmış olan bir uzmana bırakmak yerinde olacaktır. Keyman, 11 Eylül sonrasında Uluslararası İlişkiler kuramlarını ve pratiğini derinden etkileyecek dört olay sıralar (2006 / b). İlk olarak, risk, belirsizlik, yakınlık ve güvensizlik üzerine kurulu yeni bir dünya/sistem tanımı yapılmak zorundadır; zira bu yeni dünya, iç siyaset ile dış siyasetin birbirine karıştığı, paranoya ve tehdit algılarının, küreselleşme sayesinde birbirine yakınlaşan insan ve kimlik ilişkilerini yeniden şekillendirdiği bir ortam anlamına gelmektedir. İkinci olarak, kendilerini retorik açıdan ikili karşıtlıkların zıt kutuplarında bulan Batı (özelinde, Amerika Birleşik Devletleri) ve İslam (özelinde, radikal terörist gruplar), sırasıyla İmparatorluk refleksleri ('önleyici savaş', 'terörizme karşı savaş', 'demokrasi ihracı', 'haydut devletler' gibi kavramlar) ve daha sert çatışmaları besleyen esaslı kimlik söylemleri ile tehdit ortamını arttırmaktadırlar. Üçüncü olarak, küreselleşmenin önceleri birlikte anıldığı istihdam, zenginlik, sürdürülebilir kalkınma ve demokratikleşme gibi vurguların yerlerini yavaş yavaş açlık, işsizlik, savaş ve etnik kutuplaşmalar almaya başlamıştır. Son olarak, dünyada gitgide artan belirsizlik ve olumsuzluk dalgaları, halihazırdaki küreselleşmeye karşı alternatif hareketleri tetiklemeye, ve 'küresel sivil toplum' olgusuna farklı anlamlar kazandırmaya başlamıştır.

Sayılan bu dört maddenin, bu makale ile ilişkisi, maddelerin temellerinde yatan kimlik, farklılık, 'Biz' ve 'Onlar' ikilemleri ve 'öteki' algılarından kaynaklanır. 11 Eylül örnek olayı da göstermektedir ki, geleneksel Uluslararası İlişkiler kuramlarının literatüründe bulunan güç, savaş, egemenlik, anarşi, ulus-devlet, sonlu tarih, jeopolitik gibi kavramlar, artık belli bir kimlik algısı olmadan açıklanamaz - geçmişte de doğru şekilde açıklandıkları iddia edilemez. Ancak, böylesi bir olay sonrası küresel algıda değerlerini kaybeden, bu geleneksel kavramların kendileri değil, yapısökümüne uğratıldıklarında altlarından çıkan standart/tek tip kimlikler, önyargılar ve taraflılıklardır. Farklılık ve kimlik olguları, bir kuramda açıklanmak istenen kavram ne olursa olsun, Uluslararası İlişkiler yazımına dahil olmak durumundadırlar. Bu makalede savunulan ana argüman, Soğuk Savaş sonrası bir üstanlatı boşluğuna düşen Uluslararası İlişkiler yazımının, 11 Eylül örnek olayının da gösterdiği gibi, bu boşluğu kimlik söylemlerini başat varsayımları arasına alan yeni kuramlarla doldurmaya çabalamak durumunda kaldığı ve bunun emarelerinin de alınmaya başlanmış olduğudur.

KAYNAKÇA

- Alcoff, L. M., (1989), "Cultural Feminism versus Post-Structuralism: The Identity Crisis in Feminist Theory", *Signs*, 13(3), 405-436
- Arı, T., (2006), **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, (ilk basım 2002), İstanbul, Alfa
- Ashley, R. K., (1988), "Untying the Sovereign State: A Double Reading of the Anarchy Problematique", *Millennium: Journal of International Studies*, 17(2), 227-262
- Ashley, R. K., (1989), **Living on Border Lines: Man, Poststructuralism, and War**, DerDerian, J., Shapiro, M. J., (eds.), **International/Intertextual Relations: Postmodern Reading of World Politics**, (259-322), Maryland, Lexington
- Ashley, R. K., Walker, R. B. J., (1990), "Reading Dissidence/Writing the Discipline: Crisis and the Question of Sovereignty in International Studies", *International Studies Quarterly*, 34(3), 367-416
- Baaz, M., (2002), **A Meta-Theoretical Foundation For the Study of International Relations In A Global Era: A Social Constructivist Approach**, Göteborg, Padrigu
- Baudrillard, J., (2008), **Tüketim Toplumu: Söylenceleri ve Yapıları**, Deliceçaylı, H., Keskin, F., (çev.), (ilk basım 1970), İstanbul, Ayrıntı
- Bauman, Z., (1996), **From Pilgrim to Tourist – Or A Short History of Identity**, Hall, S., du Gay, P., (eds.), **Questions of Cultural Identity**, (18-37), Londra, Sage
- Bernstein, R. J., (2005), **The Abuse of Evil: The Corruption of Politics and Religion since 9/11**, Londra, Polity Press
- Bhabha, H. K., (1993), **The Location of Culture**, Londra, Routledge
- Billig, M., (2002), **Banal Milliyetçilik**, Şişkolar, C., (çev.), (ilk basım 1995), İstanbul, Gelenek
- Bleiker, R., (2000), **Popular Dissent, Human Agency and Global Politics**, Cambridge, Cambridge University Press
- Booth, K., (1991), "Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice", *International Affairs*, 67(3), 527-545
- Bostanoğlu, B., Okur, M. A., (2008), **Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Kuram: Hegemonya, Medeniyetler ve Robert W. Cox**, Ankara, Gazi

Brubaker, R., Cooper, F., (2000), "Beyond 'Identity'", *Theory and Society*, 29(1), 1-47

Calhoun, L. R., (2004), "Islamic Martyrdom in the Postcolonial Condition", *Text and Performance Quarterly*, 24(4), 327-347

Campbell, D., (1992), **Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity**, Minnesota, University of Minnesota Press

Campbell, D., (1998), **National Deconstruction: Violence, Identity and Justice in Bosnia**, Minnesota, University of Minnesota Press

Checkel, J. T., Katzenstein, P. J., (edt.), (2009), **European Identity**, Cambridge, Cambridge University Press

Chomsky, N., (2002), **11 Eylül**, Körpe, D., (çev.), (ilk basım 2001), İstanbul, Om

Clarke, R., (2004), **Against All Enemies: Inside America's War on Terror**, New York, Free Press

Cloud, J., (2001), "Atta's Odyssey", *Time Magazine*, 30, Eylül, 2001, WEB:<http://www.time.com>

Connolly, W. E., (2002), **Identity/Difference: Democratic Negotiations of Political Paradox**, (ilk basım 1991), Minnesota, University of Minnesota Press

Dalby, S., (1993), **Creating the Second World War: The Discourse of Politics**, Londra, Guilford Press

Derrida, J., (1976), **Of Grammatology**, Spivak, G. C., (çev.), (ilk basım 1974), Baltimore, John's Hopkins University Press

Derrida, J., (2001), **Writing and Difference**, Bass, A., (çev.), (ilk basım 1978), Londra, Routledge

Derrida, J., (2008), **Otoimmünite: Gerçek ve Simgesel İntiharlar – Jacques Derrida ile Söyleşi**, Borradori, G., (edt.), **Terör Günlerinde Felsefe: Jürgen Habermas ve Jacques Derrida ile Diyaloglar**, Barca, E., (çev.), (ilk basım 2003), (112-174), İstanbul, Cogito

Devetak, R., (2005), **Critical Theory**, Burchill, S., Linklater, A., (eds.), **Theories of International Relations**, (136-161), (ilk basım 1996), Londra, Palgrave Macmillan

Diez, T., Steans, J., (2005), "A Useful Dialogue? Habermas and International Relations", *Review of International Studies*, 31(1), 127-140

- Dirlik, A., (1999), “Is There History after Eurocentrism?: Globalism, Postcolonialism, and the Diavowal of History”, *Cultural Critique*, 42(1), 1-34
- Doyle, M. W., (1983), “Kant, Liberal Legacies and Foreign Affairs”, *Philosophy and Public Affairs*, 12(3), 205-235
- Dudziak, M. L., (edt.), (2003), **September 11 In History: A Watershed Moment?**, Durham, Duke University Press
- Eralp, A., (2006 / a), **Sistem**, Eralp, A., (edt.), **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (125-154), (ilk basım 2005), İstanbul, İletişim
- Eralp, A., (2006 / b), **Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması**, Eralp, A., (edt.), **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (57-88), (ilk basım 1996), İstanbul, İletişim
- Erikson, E. H., (1956), “The Problem of Ego Identity”, *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 4(1), 56-121
- Foucault, M., (1977), **Discipline and Punish: The Birth of the Prison**, Sheridan, A. (çev.), (ilk basım 1975), Londra, Harmondsworth
- Fukuyama, Y. F., (1999), **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, Dicleli, Z., (çev.), (ik basım 1992), İstanbul, Gün
- Gabriel, J., (2002), “Edward Said Speaks Out Before and After 9-11: Muffling the Arab Voice”, *Al Jadid*, 8(39),
WEB: http://www.aljadid.com/essays_and_features/EdwardSaidSpeaksOut.html
- Giroux, H. A., (1992), **Border Crossings**, Londra, Routledge
- Goldgeier, J. M., McFaul, M., (1992), “A Tale of Two Worlds: Core and Periphery in the Post-Cold War Era”, *International Organization*, 46(2), 467-491
- Guzzini, S., (2000), “The Enduring Dilemmas of Realism in International Relations”, *European Journal of International Relations*, 10(4), 533-568
- Habermas, J., (2003), “Interpreting the Fall of A Monument”, *Constellations*, 10(3), 364-370
- Habermas, J., (2007), **Bölmüş Batı**, Muradoğlu, D., (çev.), (ilk basım 2004), İstanbul, Cogito
- Hall, S., (1996), **Who Needs Identity?**, Hall, S., du Gay, P., (eds.), **Questions of Cultural Identity**, (1-18), Londra, Sage

Harvey, D., (1990), **The Condition of Postmodernity: An Enquiry into the Origins of Cultural Change**, Oxford, Blackwell Publishing

Hobsbawm, E. J., (2006), **Kısa 20. Yüzyıl: 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, Alogan, Y., (çev.), (ilk basım 1994), İstanbul, Everest

Holsti, K. J., (1998), “Scholarship in An Era of Anxiety: The Study of International Politics during the Cold War”, *Review of International Studies*, 24(1), 17-46

Hoffmann, S., (1977), “An American Social Science: International Relations”, *Daedalus*, 106(3), 41-60

Hopf, T., (1998), “The Promise of Constructivism in International Relations Theory”, *International Security*, 23(1), 171-200

Huntington, S., (1993), “The Clash of Civilizations?”, *Foreign Affairs*, 72(3), 22-49

Ignatieff, M., (2003), “The Burden”, *The New York Times Magazine*, 5, Ocak, 2003, WEB: <http://www.nytimes.com/2003/01/05/magazine/05EMPIRE.html>

Ikenberry, J. G., (2003) , 23 Haziran). “Strategic Reactions to American Preeminence: Great Power Politics in the Age of Unipolarity”, *CIA Intelligence Council Report*, 23, Haziran, 2003, WEB:http://www.cia.gov/nic/confreports_stratreact.html

Ishay, M. R., (2004), **The History of Human Rights: From Ancient Time to the Globalization Era**, California, University of California Press

Inin, E. F., Wood, P. K., (1999), **Citizenship and Identity**, Londra, Sage

Jervis, R., (2002), “An Interim Assessment of September 11 - What Has Changed and What Has Not?”, *Political Science Quarterly*, 117(1), 37-54

Kagan, R., (2004), **Of Paradise and Power: America and Europe in the New World Order**, New York, Vintage

Kaldor, M., (2003), **New and Old Wars: Organized Violence in A Global Era**, Londra, Polity Press

Keohane, R. O., Nye, J. S., (1977), **Power and Interdependence: World Politics in Transition**, New York, Little & Brown Publishing

Keyman, E. F., (1997), **Globalization, State, Identity/Difference: Toward A Critical Social Theory of International Relations**, New York, Humanities Press

Keyman, E. F., (1999), **Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Öteki' Sorunu**, Keyman, E. F., Mutman, M., Yeğenoğlu, M., (eds.), **Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark**, (89-106), (ilk basım 1996), İstanbul, İletişim

Keyman, E. F., (2005), **Değişen Dünya, Dönüşen Türkiye**, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları

Keyman, E. F., (2006 / a), **Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik/Fark**, Eralp, A., (ed.), **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslar arası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (227-260), (ilk basım 1996), İstanbul, İletişim

Keyman, E. F., (2006 / b), **Kimlik ve Demokrasi**, Eralp, A., (ed.), **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, (217-250), (ilk basım 2005), İstanbul, İletişim

Kılıçbay, M. A., (2007), "Kimlikler Okyanusu", *Doğu-Batı*, 23 (Kimlikler), (ilk basım 2003), 161-165

Kipling, R., (1899), "White Man's Burden", *McClure's Magazine*, 12(1), 290

Kohli, M., (2000), "The Battlegrounds of European Identity", *European Societies*, 12(2), 113-137

Kratochwil, F., (1982), "On the Notion of 'Interest' in International Relations", *International Organization*, 36(1), 1-30

Laffey, M., (2000), "Locating Identity: Performativity, Foreign Policy and State Action", *Review of International Studies*, 26(3), 429-444

Lebow, R. N., (1994), "The Long Peace, the End of the Cold War, and the Failure of Realism", *International Organization*, 48(2), 249-277

Linklater, A., (1999), "The Evolving Spheres of International Justice", *International Affairs*, 75(3), 473-482

Linklater, A., (2001), "Citizenship, Humanity and Cosmopolitan Harm Conventions", *International Political Science*, 22(3), 261-277

Linklater, A., (2002), **Unnecessary Suffering**, Booth, K., Dunne, T., (eds.), **Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order**, (303-312), Londra, Palgrave Macmillan

Lopez, A. J., (edt.), (2005), **Postcolonial Whiteness: A Critical Reader on Race and Empire**, New York, State University of New York Press

- Mearsheimer, J. J., (1990), "Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War", *International Security*, 15(1), 5-56
- Mercer, J., (1995), "Anarchy and Identity", *International Organization*, 49(2), 229-252
- Michaels, C. W., (2005), **No Greater Threat: America After September 11 and the Rise of A National Security State**, New York, Algora Publishing
- Milliken, J., (1999), "The Study of Discourse in International Relations: A Critique of Research and Method", *European Journal of International Relations*, 5(2), 225-254
- Mohanty, C. T., (1988), "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses", *Feminist Review*, 30(4), 61-88
- Papkov, I. A., (2004), "International Relations in the Post 9/11 World: Reconceptualizing West's 'Other'", *International Studies Association* toplantısında verilen bildiri, Quebec, 17, Mart, 2004,
WEB: http://www.allacademic.com/meta/p74376_index.html
- Philpott, D., (2002), "The Challenge of September 11 to Secularism in International Relations", *World Politics*, 55(1), 66-95
- Rabasa, A., (2005), **The Muslim World After 9/11**, New York, RAND
- Reus-Smit, C., (2005), **Constructivism**, Burchill, S., Linklater, A., (eds.), **Theories of International Relations**, (188-212), (ilk basım 1996), Londra, Palgrave Macmillan
- Rizvi, F., (2004), "Debating Globalization and Education after September 11", *Comparative Education*, 40(2), 157-171
- Roy, O., (2003), **Küreselleşen İslam**, Bayrı, H., (çev.), (ilk basım 2002), İstanbul, Metis
- Said, E. W., (1979), **Orientalism**, New York, Vintage
- Said, E. W., (2001), "The Clash of Ignorance", *The Nation Magazine*, 22, Ekim, 2001, WEB: <http://www.thenation.com/doc/20011022/said>
- Sardar, Z., (1998), **Postmodernism and the Other: The New Imperialism of Western Culture**, Londra, Pluto Press
- Sarup, M., (2004), **Post-Yapısalcılık ve Postmodernizm**, Güçlü, A., (çev.), (ilk basım 1988), İstanbul, Bilim ve Sanat

Seul, J. R., (1999), “‘Ours is the Way of God’: Religion, Identity and Intergroup Conflict”, *Journal of Peace Research*, 36(5), 553-569

Singh, A. I., (2001), **Democracy, Ethnic Diversity, and Security In Post-Communist Europe**, New York, Praeger

Smith, A. D., (2009), **Milli Kimlik**, Şener, B. S., (çev.), (ilk basım 1991), İstanbul, İletişim

Shapiro, M. J., (1992), **Reading the Postmodern Polity: Political Theory as Textual Practice**, Minnesota, University of Minnesota Press

Smith, S., (2002), “The Concept of Security Before and After September 11”, *Online Journal of Institute of Defence and Strategic Studies*, 23(2), 1-32

Smith, S., (2004), “Singing Our World into Existence: International Relations Theory and September 11”, *International Studies Quarterly*, 48(3), 499-515

Sussex, M., (2004), **Cultures in Conflict? Re-Evaluating the ‘Clash of Civilizations’ Thesis After 9/11**, Shearman, P., Sussex, M., (eds.), **European Security After 9/11**, (28-50), Londra, Ashgate

Tickner, A. J., (1989), “Hans Morgenthau’s Political Principles of Political Realism: A Feminist Reformulation”, *Millennium: Journal of International Studies*, 17(3), 429-440

Tickner, A. J., (1992), **Gender in International Relations: Feminist Perspectives on Achieving Global Security (New Directions in World Politics)**, New York, Columbia University Press

Tickner, A. J., (1997), “You Just Don’t Understand: Troubled Engagements between Feminists and IR Theorists”, *International Studies Quarterly*, 41(4), 611-632

Tickner, A. J., (2002), “Feminist Perspectives on 9/11”, *International Studies Perspectives*, 3(4), 333-350

Tickner, A., (2003), “Seeing IR Differently: Notes from the Third World”, *Millennium: Journal of International Studies*, 32(2), 295-324

Tönnies, F., (2001), **Community and Civil Society**, Harris, J., (edt.), Harris, J., Hollis, M., (çev.), (ilk basım 1887), Cambridge, Cambridge University Press

True, J., (2005), **Feminism**, Burchill, S., Linklater, A., (eds.), **Theories of International Relations**, (213-234), (ilk basım 1996), Londra, Palgrave Macmillan

Van Ham, P., (2001), **European Integration and the Postmodern Condition: Governance, Democracy, Identity**, Londra, Routledge

Volkan, V. D., (2007), **Kimlik Adına Öldürmek: Kanlı Çatışmalar Üzerine bir İnceleme**, Büyükkal, M. B., (çev.), (ilk basım 2006), İstanbul, Everest

Waever, O., (1995), **Securitization and Desecuritization**, Lipschutz, R. D., (edt.), **On Security**, (46-68), New York, Columbia University Press

Waever, O., (1998), "The Sociology of A Not So International Discipline: American and European Developments in International Relations", *International Organization*, 52(4), 687-727

Walker, R. B. J., (1992), **Gender and Critique in the Theory of International Relations**, Peterson, V. S., (edt.), **Gendered States: Feminist (Re)visions of International Relations**, (179-202), Londra, Lynne Rienner

Walker, R. B. J., (1993), **Inside/Outside: International Relations As Political Theory**, Cambridge, Cambridge University Press

Waltz, K., (1959), **Man, the State and War: A Theoretical Analysis**, New York, Columbia University Press

Waltz, K., (1979), **Theory of International Politics**, New York, McGraw-Hill

Waltz, K., (1986), **Reflections on Theory of International Politics: A Response to My Critics**, Keohane, R. O., (edt.), **Neorealism and Its Critics**, (323-347), New York, Columbia University Press

Weber, C., (1999), "IR: The Resurrection - Or New Frontiers of Incorporation", *European Journal of International Relations*, 5(4), 435-450

Wendt, A., (1992), "Anarchy is what States Make of it: The Social Construction of Power Politics", *International Organization*, 46(2), 391-425

Wendt, A., (1994), "Collective Identity Formation and the International State", *The American Political Science Review*, 88(2), 384-396

Wendt, A., (1995), "Constructing International Politics", *International Security*, 20(1), 71-81

Yalvaç, F., (2006), **Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar**, Eralp, A., (edt.), **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, (131-184), (ilk basım 1996), İstanbul, İletişim

Yıldızoğlu, E., (2002), **Dinozorun Kuyruđu: 11 Eylül ve Yeni Roma**, İstanbul, Remzi

Yıldızoğlu, E., (2006), **Küreselleşmeden Sonra: Geçiş Sürecinde Gezintiler**, İstanbul, Ütopya

Yurdusev, A. N., (2002), “Civilizations and International Systems: Toynbee, Wight and Bull”, *British International Studies Association 27. Yıllık Konferansı*'nda bildiri, Londra, 16-18, Aralık, 2002

Yurdusev, A. N., (2003), **International Relations and the Philosophy of History: An Introduction**, Londra, Palgrave Macmillan

Zehfuss, M., (2003), “Forget September 11”, *Third World Quarterly*, 24(3), 513-528

Zizek, S., (1997), “Multiculturalism, Or, The Cultural Logic of Multinational Capitalism”, *New Left Review*, 225(1), 28-55